

פרק י"ד

אמצעי תשלום, אשראי ומוסדות בנקאיים

1. עליית אמצעי התשלום

הרמה הממוצעת של אמצעי התשלום¹ בשנת 1957 היתה גבוהה ב-91 מיליון ל"י או ב-19.4 אחוזים מהרמה בשנת 1956, בעוד שהרמה הממוצעת של אמצעי התשלום בשנת 1956 עלתה ב-17.9 אחוזים על זו של 1955.

למרות העלייה הגדולה ברמה השנתית הממוצעת של אמצעי התשלום, הורחבו במשך שנת 1957 (מינואר לדצמבר) אמצעי התשלום ב-11.4 אחוזים בלבד, שהוא שיעור נמוך בהשוואה לשנים אחרות (ראה לוח י"ד-1). הרמה הממוצעת הגבוהה של אמצעי התשלום בשנת 1957 היא בחלקה תוצאה של ההרחבה הגדולה של אמצעי התשלום בחודשים האחרונים של שנת 1956, אשר הגדילה במידה רבה את סכום אמצעי התשלום לסוף השנה, אך רק במידה מועטת את הסכום הממוצע של כל שנת 1956.

התנודות העונתיות של אמצעי התשלום במשך שנת 1957, היו דומות לתנודות בשנים 1954 ו-1955, בהן סכום אמצעי התשלום בחלקה הראשון של השנה עלה יותר מאשר בחלקה השני (בשנת 1956 היתה סטייה מעונתיות זו בגלל הגדלת האשראי לממשלה בתקופת מבצע סיני).

מתוך הגידול של 58.9 מיליון ל"י באמצעי התשלום, מסוף 1956 לסוף 1957, היו 56.3 מיליון ל"י בפקדונות עובר ושב, בעוד שסכום המזומנים שבידי הציבור גדל ב-2.6 מיליון בלבד. כתוצאה מכך חלה בשנת 1957 ירידה באחוז המזומנים שבידי הציבור מסך אמצעי התשלום ולעומת 44 אחוזים מסך אמצעי התשלום בסוף שנת 1956 — שיעור גבוה במיוחד, כיוון שבתקופה שלאחר מבצע סיני ניכרה עדיין בציבור ההעדפה הארעית של החזקת מזומנים לעומת פקדונות — היו המזומנים 40 אחוז בלבד בסוף שנת 1957. ירידה זו הינה המשך למגמה המורגשת בישראל מאז שנת 1953, ואשר נפסקה בסוף שנת 1955, כנראה עקב מצב הביטחון. מגמת העלייה בחלקם של הפקדונות נובעת מהתפתחותה של מערכת המוסדות הבנקאיים ומהחזרת ההרגל של הפקדת כספים בבנקים, לחוגים רחבים יותר של האוכלוסייה. מגמה זו מתבטאת גם בגידול המתמיד של מספר החשבונות במוסדות בנקאיים, גידול בשיעור העולה על שיעור גידול האוכלוסייה. אמצעי התשלום הם, כמובן, רק חלק מהנכסים הנזילים שבידי הציבור. נכסים נזילים נוספים,

¹ אמצעי תשלום מוגדרים בישראל כמזומנים שמחוץ לקופות המוסדות הבנקאיים ופקדונות עובר ושב במטבע ישראלי שבידי הציבור, פרט לפקדונות עובר ושב של המוסדות הבנקאיים עצמם ושל הממשלה.

לוח י"ד 1

אמצעי התשלום, 1948-1957

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	מוומנים בידי הציבור	פקדונות עובר ושב	סך כל אמצעי התשלום	עלייה או ירידה (—) מסוף התקופה הקודמת	
				מיליוני ל"י	אחוזים
1948	30.6	70.2	100.8	—	—
1949	43.3	96.9	140.2	39.4	39.1
1950	64.8	125.0	189.8	49.6	35.4
1951	91.0	150.5	241.5	51.7	27.2
1952	106.0	151.2	257.2	15.7	6.5
* 1953	128.0	192.3	320.3	63.1	24.5
** 1953	128.0	162.1	290.1	—	—
1954	146.6	201.9	348.5	58.4	20.1
1955	172.5	247.2	419.7	71.2	20.4
1956	228.3	289.0	517.3	97.6	23.3
1957	230.9	345.3	576.2	58.9	11.4
1957 ינואר	227.5	300.8	528.3	11.0	2.1
פברואר	229.1	308.4	537.5	9.2	1.7
מארס	227.4	310.9	538.3	0.8	0.1
אפריל	229.6	324.5	554.1	15.8	2.9
מאי	227.9	331.8	559.7	5.6	1.0
יוני	229.3	335.9	565.2	5.5	1.0
יולי	228.2	336.2	564.4	- 0.8	- 0.1
אוגוסט	228.5	342.4	570.9	6.5	1.2
ספטמבר	235.8	345.1	580.9	10.0	1.8
אוקטובר	234.8	337.6	572.4	- 8.5	- 1.5
נובמבר	237.0	339.4	576.4	4.0	0.7
דצמבר	230.9	345.3	576.2	- 0.2	—

* סדרה ישנה — פקדונות עובר ושב כוללים פקדונות במטבע חוץ.
** סדרה חדשה — פקדונות עובר ושב כוללים פקדונות במטבע ישראלי בלבד.
ח מ ק ו ר : בנק ישראל.

אחוז המזומנים באמצעי התשלום, 1954-1957

42.7	ממוצע 1954
41.6	ממוצע 1955
43.4	ממוצע 1956
41.1	ממוצע 1957
44.1	1956 דצמבר
43.1	1957 ינואר
42.6	פברואר
42.2	מארס
41.4	אפריל
40.7	מאי
40.6	יוני
40.4	יולי
40.0	אוגוסט
40.6	ספטמבר
41.0	אוקטובר
41.1	נובמבר
40.1	דצמבר

אם כי בעלי דרגת נזילות פחותה, הם פקדונות לזמן קצוב, ניירות ערך שיש להם שוק בבורסה במחירים יציבים, שטרות מסחריים העוברים מיד ליד ואשראים פתוחים של ספקים. הדיון בדין-חשבון זה נסב על אמצעי תשלום בלבד, כיוון שהאינפורמציה הקיימת על תנודות הגכסים הנזילים האחרים היא מוגבלת ביותר.

על המהירות הממוצעת של מחזור אמצעי התשלום יש בידינו רק אינדיקאטור חלקי, שהוא היחס בין הסכום הממוצע של פקדונות עובר ושב בבנקים לבין סכום החיובים שנעשו בהם. מהירות זו של מחזור הפקדונות, יכולה לשמש אינדיקאטור על מחזור הפקדונות ביחס לעסקות¹, בהנחה שמספר הפעמים שההמחאות עברו מיד ליד לפני הגיעם לגבייה בבנק לא נשתנה. מהירות מחזור זו, היתה יציבה בשנים 1954-1956. במידה שמניחים שלא חל שינוי יחסי בין מהירות המחזור של פקדונות לבין זו של המזומנים, מסתבר, שמהירות המחזור של אמצעי התשלום כמעט ולא נשתנתה בשנים האחרונות.

¹ Transaction Velocity

מהירות המחזור של הפקדונות בבנקים, 1954-1957

(מיליוני ל"י)

1957	1956	1955	1954	
254.8	201.7	173.4	141.1	ממוצע פקדונות עובר ושב בבנקים במטבע ישראלי
4,682.1	3,787.4	3,401.7	2,660.4	סכום החיובים בבנקים במשך השנה במטבע ישראלי
18.4	18.8	19.6	18.9	$\frac{\text{חיובים}}{\text{פקדונות}} = \text{המחזור}$

2. הגורמים הישירים לשינויים באמצעי התשלום¹

הגורמים הישירים העיקריים לעליית רמתם הממוצעת של אמצעי התשלום בשנת 1957 ב-91 מיליון ל"י, היו הרחבת האשראי הבנקאי לממשלה ולציבור, ואילו הגדלת פקדונות הציבור לזמנים קצובים היתה גורם לצמצומם. סיכום הגורמים מובא בלוח י"ד-4.

הגורמים הישירים לעלייה באמצעי התשלום*, 1957

(מיליוני ל"י)

העלייה או הירידה (—) מ-1956 ל-1957		
בממוצע	בערך לסוף השנה	
79.0	53.8	הרחבת האשראי לממשלה
44.1	58.8	הרחבת האשראי לציבור
-34.7	-38.6	הגדלת פקדונות הציבור**
6.3	5.8	השקעות של מוסדות בנקאיים***
-0.1	-17.6	הפחתת היתרות במטבע חוץ
0.4	-1.4	היתרות במעבר
-4.1	-1.9	גורמים אחרים
90.9	58.9	סך כל העלייה באמצעי התשלום

* פירוט הגורמים בשנים 1954-1957 ניתן בלוח י"ד-5.

** במטבע חוץ ופקדונות לזמנים קצובים.

*** ניירות ערך בלתי ממשלתיים ונכסי דלא נידוי.

¹ במאזן המאוחד של מערכת המוסדות הבנקאיים מהווים אמצעי התשלום התחייבות. לפיכך אפשר להסתכל על השינויים באמצעי התשלום כנובעים מהשינויים בשאר הסעיפים של מאזן זה, ואלה נחשבים כגורמים הישירים לשינויים באמצעי התשלום.

דיון נפרד על כל אחד מהגורמים לעליית אמצעי התשלום מובא להלן (מכיון שבדיון על האשראי הניתן על-ידי מערכת המוסדות הבנקאיים יש אספקטים רבים אחרים, יובא הדיון בהתפתחות האשראי בחלק מאוחר יותר של פרק זה).

3. צבירת יתרות מטבע חוץ¹

הרמה הממוצעת² של יתרות מטבע חוץ (נטו) במערכת המוסדות הבנקאיים, היתה שווה בשנת 1957 לרמה הממוצעת בשנת 1956, ומשום כך לא השפיעו על שינוי ברמה הממוצעת של אמצעי התשלום.

מינואר עד אוגוסט גדל סכום היתרות, תוך תנודות חודשיות, ב-21.8 מיליון ל"י, אולם הוא פחת מספטמבר עד נובמבר ב-41.2 מיליון ל"י וחזר ועלה בחודש דצמבר ב-1.8 מיליון ל"י בלבד. כתוצאה מכך, היו הנכסים במטבע חוץ במערכת המוסדות הבנקאיים קטנים ב-17.6 מיליון ל"י בסוף שנת 1957 מסכומם בסוף שנת 1956. הווה אומר, שבמשך השנה הקטין המשק הישראלי את סכום אמצעי התשלום ב-17.6 מיליון ל"י ותמורתם רכש מטבע חוץ מידי מערכת המוסדות הבנקאיים. יש לציין, ששנת 1957 היא השנה הראשונה מזה שנים אחדות, בה היתרות במטבע חוץ בסוף השנה ירדו לעומת השנה הקודמת והביאו לידי צמצום באמצעי התשלום. בכל אחת מהשנים 1954-1956, גדלו יתרות מטבע החוץ, דבר שהביא לעלייה בסכום אמצעי התשלום.

הפרדה בין פעולות הממשלה במטבע חוץ לבין פעולות הציבור מראה, שהממשלה רכשה מטבע חוץ בסכום של 93 מיליון ל"י בערך מאת מערכת המוסדות הבנקאיים תמורת תשלומים במטבע ישראלי, בעוד שהסקטור הלא-ממשלתי מכר למערכת המוסדות הבנקאיים מטבע חוץ בסכום של 75 מיליון ל"י, שתמורתו קיבל מטבע ישראלי.

יש לזכור, כי בחלוקה זו נחשבים מוסדות ציבוריים, כגון המוסדות הלאומיים וחברות ממשלתיות כ"ציבור", ולפיכך נרשמות, למשל, העברות המגבית היהודית המאוחדת לחשבון ה"ציבור"³ כמו־כן אין הבדלה חותכת בין הפעולות הכספיות של הממשלה לבין פעולות הסקטור הלא-ממשלתי, בעיקר ביחס לפעולות היבוא, אשר בהן זהות הגוף המבצע היא, לעתים קרובות, מקרית.

4. השקעות המוסדות הבנקאיים

הסכום הממוצע של השקעות המוסדות הבנקאיים היה בשנת 1957 גבוה ב-6.3 מיליון ל"י מהסכום הממוצע בשנת 1956.

¹ בדיון וחשבון זה מובא לראשונה המושג של "צבירת יתרות מטבע חוץ" כגורם לשינוי באמצעי התשלום, בעוד שבדינים וחשבונות לשנים הקודמות הובא במקום זה המושג של "המרת מטבע חוץ". מטבע חוץ מופיע בחשבון ההמרה רק כאשר הוא נמכר למערכת המוסדות הבנקאיים ותמורתו ניתנת ללקוח במטבע ישראלי, ואילו בחשבון צבירת היתרות נרשם מטבע החוץ ברגע שהוא מופקד במערכת המוסדות הבנקאיים, גם כאשר הלקוח מחזיק אותו בצורה של פיקדון במטבע חוץ, כגון בחשבונות פמ"ז או פו"ק. המושג של "צבירת יתרות מטבע חוץ" מובא כאן משום שהוא תואם את המקובל במאון התשלומים.

² מחושבת לפי נתונים חודשיים.

³ פרט למלחה הביסוס, שנתקבל על-ידי הסוכנות היהודית עבור הממשלה בשנת 1956 והוחזר בחלקו בשנת 1957. התקבולים במטבע חוץ בשנת 1956 וכן התשלומים בסך של 21 מיליון דולר (31.5 מיליון ל"י) בשנת 1957 נרשמו לחשבון הממשלה.

לוח
מאזן מאוחד של מערכת

(מיליוני

סוף התקופה)

1957	1957	1956	1955	1954	* 1953	נכסים והתחייבויות
ינואר						
						אשראי לציבור:
32.7	51.6	35.1	15.7	—	—	מאמצעי בנק ישראל
271.2	306.4	264.1	240.1	231.4	204.5	מאמצעי מוסדות בנקאיים
303.9	358.0	299.2	255.8	231.4	204.5	סך הכל (1)
						אשראי לממשלה:
241.0	271.3	236.7	171.1	133.5	133.5	מאמצעי בנק ישראל
27.6	45.7	26.5	28.8	19.3	37.9	מאמצעי מוסדות בנקאיים
268.6	317.0	263.2	199.9	152.8	171.4	סך הכל (2)
						יתרות מטבע חוץ, נטו:
93.9	82.8	92.4	83.5	53.5	8.0	בבנק ישראל
32.7	19.7	27.7	21.7	31.9	15.0	במוסדות בנקאיים
126.6	102.5	120.1	105.2	85.4	23.0	סך הכל (3)
						השקעות מוסדות בנקאיים:
14.5	17.3	14.4	9.0	7.8	5.5	בניירות ערך
11.0	13.8	10.9	7.7	5.2	4.0	בנכסי דלא נידי
25.5	31.1	25.3	16.7	13.0	9.5	סך הכל (4)
						בניכוי:
						פקדונות ציבור:
						לזמן קצוב, כנגד
120.8	148.3	120.4	104.0	84.0	84.5	התחייבות ולמתן הלוואות
35.5	43.4	32.7	29.2	32.7	15.0	במטבע חוץ
156.3	191.7	153.1	133.2	116.7	99.5	סך הכל (5)
						שונות:
17.2	17.1	18.5	23.4	20.5	16.0	יתרות במעבר
-57.2	-57.8	-55.9	-48.1	-37.9	-34.8	חשבונות אחרים (כולל הון עצמי)
-40.0	-40.7	-37.4	-24.7	-17.4	-18.8	סך הכל (6)
						אמצעי תשלום
528.3	576.2	517.3	419.7	348.5	290.1	(1) + (2) + (3) + (4) - (5) + (6)

* חלק מהמספרים לסוף שנת 1953 הם אומדן, בגלל שיטת רישום שונה, שהיתה נהוגה באותה תקופה.

זמוסדות הבנקאיים 1953—1957

(ל"י)

1957										
פברואר	מארס	אפריל	מאי	יוני	יולי	אוגוסט	ספטמבר	אוקטובר	נובמבר	דצמבר
26.1	22.4	24.0	23.6	25.4	24.4	28.2	35.6	37.7	47.9	51.6
271.4	284.7	284.4	291.0	292.9	295.8	301.5	302.5	305.3	307.7	306.4
297.5	307.1	308.4	314.6	318.3	320.2	329.7	338.1	343.0	355.6	358.0
250.2	229.9	241.7	242.0	256.9	250.9	248.2	253.6	263.9	268.3	271.3
28.9	53.9	40.8	41.8	41.6	40.5	39.3	38.5	40.9	45.4	45.7
279.1	283.8	282.5	283.8	298.5	291.4	287.5	292.1	304.8	313.7	317.0
99.3	95.6	104.5	113.8	104.9	109.7	116.9	110.6	91.9	82.6	82.8
36.7	30.7	37.6	28.0	23.3	28.3	25.0	22.1	21.7	18.1	19.7
136.0	126.3	142.1	141.8	128.2	138.0	141.9	132.7	113.6	100.7	102.5
14.3	14.2	14.1	14.3	13.9	14.0	19.5	18.2	17.2	17.6	17.3
11.1	11.3	11.7	11.8	11.9	12.0	12.2	12.5	12.8	13.2	13.8
25.4	25.5	25.8	26.1	25.8	26.0	31.7	30.7	30.0	30.8	31.1
124.8	126.8	129.8	131.2	132.9	135.0	138.5	141.8	143.7	145.2	148.3
34.7	36.1	37.4	37.9	39.3	38.8	41.8	40.3	41.1	42.1	43.4
159.5	162.9	167.2	169.1	172.2	173.8	180.3	182.1	184.8	187.3	191.7
15.2	15.8	19.1	18.4	22.4	18.4	17.5	26.7	23.2	21.2	17.1
-56.2	-57.3	-56.6	-55.9	-55.8	-55.8	-57.1	-57.3	-57.4	-58.3	-57.8
-41.0	-41.5	-37.5	-37.5	-33.4	-37.4	-39.6	-30.6	-34.2	-37.1	-40.7
537.5	538.3	554.1	559.7	565.2	564.4	570.9	580.9	572.4	576.4	576.2

המקור: בנק ישראל.

יתרות נטו של מטבע חוץ במערכת המוסדות הבנקאיים,

1953-1957

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)				
התקופה	בבנק ישראל	במוסדות בנקאיים	סך הכל	עלייה או ירידה (—) מסוף התקופה הקודמת
* 1953	8.0 **	15.0	23.0	—
1954	53.5	31.9	85.4	62.4
1955	83.5	21.7	105.2	19.8
1956	92.4	27.7	120.1	14.9
1957	82.8	19.7	102.5	-17.6
1957 ינואר	93.9	32.7	126.6	6.5
פברואר	99.3	36.7	136.0	9.4
מארס	95.6	30.7	126.3	- 9.7
אפריל	104.5	37.6	142.1	15.8
מאי	113.8	28.0	141.8	- 0.3
יוני	104.9	23.3	128.2	-13.6
יולי	109.7	28.3	138.0	9.8
אוגוסט	116.9	25.0	141.9	3.9
ספטמבר	110.6	22.1	132.7	- 9.2
אוקטובר	91.9	21.7	113.6	-19.1
נובמבר	82.6	18.1	100.7	-12.9
דצמבר	82.8	19.7	102.5	1.8

* ראה הערה * ללוח י"ד-5.

** יתרות מטבע חוץ במחלפת ההוצאה של בנק לאומי לישראל בע"מ.
המסור: בנק ישראל.

השקעות המוסדות הבנקאיים בניירות ערך לא ממשלתיים בשנת 1957, רוכזו כולן בחודש אוגוסט, בו הושקעו 5.5 מיליון ל"י, בעיקר במלווה קרן היסוד, שהוא בערבות הממשלה. בכל שאר החודשים לא היו כמעט השקעות, ובמרביתם אף פחת סכום ניירות הערך שבידי המוסדות הבנקאיים, עקב מכירתם לציבור.

בסוף השנה היה סכום ניירות הערך בידי המוסדות הבנקאיים גבוה ב-2.9 מיליון ל"י מהסכום שבסוף שנת 1956. גם סכום ההשקעות של המוסדות הבנקאיים בנכסי דלא נידי היה גבוה בסוף שנת 1957 ב-2.9 מיליון ל"י מסכומן בסוף שנת 1956.

5. פקדונות הציבור לזמן קצוב

הרמה הממוצעת של פקדונות הציבור לזמנים קצובים ופקדונות במטבע חוץ, היתה בשנת 1957 גבוהה ב־34.7 מיליון ל"י מהרמה בשנת 1956. גידול בפקדונות אלו מהווה, לפי ההגדרה, גורם ישיר לירידה בסכום אמצעי התשלום. קצב הגידול היה אחיד במרבית חודשי השנה. בסוף שנת 1957 היה הסכום של פקדונות אלה גדול ב־38.6 מיליון ל"י מהסכום בסוף שנת 1956.

לוח י"ד-7

פקדונות הציבור במוסדות בנקאיים, 1953-1957

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	פקדונות עובר ושב	פקדונות שאינם עובר ושב					סך כל הפקדונות (1)+(7)
		לזמנים קצובים	כנגד התחייבויות	תוכניות חיסכון	למתן הלוואות והשתתפות הציבור בהלוואות	מטבע חוץ	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1953 *	162.1	39.5	14.0	—	31.0	15.0	261.6
1954	201.9	45.0	11.8	—	27.2	32.7	318.6
1955	247.2	63.0	11.9	0.7	28.4	29.2	380.4
1956	289.0	62.8	13.4	11.4	32.8	32.7	442.1
1957	345.3	71.7	14.8	26.5	35.3	43.4	537.0
1957 ינואר	300.8	62.9	13.3	12.6	32.0	35.5	457.1
פברואר	308.4	64.6	15.1	13.3	31.8	34.7	467.9
מארס	310.9	65.1	14.7	14.6	32.4	36.1	473.8
אפריל	324.5	65.9	14.9	16.0	33.0	37.4	491.7
מאי	331.8	67.0	14.3	17.6	32.3	37.9	500.9
יוני	335.9	68.5	13.5	18.8	32.1	39.3	508.1
יולי	336.2	68.1	12.9	20.6	33.4	38.8	510.0
אוגוסט	342.4	66.7	13.1	21.9	36.8	41.8	522.7
ספטמבר	345.1	67.6	14.9	22.9	36.4	40.3	527.2
אוקטובר	337.6	67.3	15.9	23.9	36.6	41.1	522.4
נובמבר	339.4	68.8	15.1	25.1	36.2	42.1	526.7
דצמבר	345.3	71.7	14.8	26.5	35.3	43.4	537.0

* ראה הערה • ללוח י"ד-5.
חמסור: בנק ישראל.

העלייה של פקדונות, שאינם פקדונות עובר ושב, בשנת 1957 היתה בשיעור של 25 אחוזים ויותר, לעומת עלייה של 19.5 אחוזים בלבד בפקדונות עובר ושב. חל, איפוא, מעבר יחסי מפקדונות עובר ושב לסוגים אחרים של פקדונות.

העלייה היחסית הגדולה בסכום הפקדונות לזמנים קצובים ופקדונות אחרים מסוג זה, מקורה כנראה בראש וראשונה בתוכניות לעידוד החיסכון שהפעילו כמה בנקים, ואשר קיבלו גם את עידוד האוצר ובנק ישראל בצורת הקלות במס הכנסה והקלות בהגבלות האשראי (ראה פרק ט"ו, החיסכון האישי). סכום הפקדונות שהופקדו במסגרת תוכניות החיסכון עלה ב-15 מיליון ל"י. יש להניח, שהעלאת שיעור הריבית הקרדיטורית בסוף שנת 1956, בעיקר על פקדונות לזמן קצוב, שימשה גם היא גורם, אשר משך לבנקים סכומים גדולים יותר בשנת 1957 מאשר בשנים אחרות. חלקו הרב של הגידול בפקדונות במטבע חוץ, מקורו בכספי הפיצויים מגרמניה, שמקבליהם רשאים להשאיר בצורת פיקדון במטבע חוץ. רוב הפקדונות לזמן קצוב והפקדונות במטבע חוץ הם בעלי נזילות גבוהה יחסית, שכן, למשל, הלקוח יכול למשוך מהמוסדות הבנקאיים פיקדון לזמן קצוב גם לפני תום מועד ההפקדה. יש להניח, שחלק מהגידול בפקדונות לזמנים קצובים נובע מהעברת סכומים מתוך יתרות בלתי פעילות של פקדונות עובר ושב, ולכן רק חלק מהפקדונות לזמן קצוב הם למעשה בעלי נזילות פחותה מזו של אמצעי התשלום.

6. יתרות במעבר

הרמה הממוצעת של היתרות במעבר היתה בשנת 1957 גבוהה ב-0.4 מיליון ל"י מהרמה בשנת 1956. סכומן של היתרות במעבר עלה בחלקה הראשון של השנה, אולם חזר ופחת במידה רבה יותר בסופה, ולפיכך היה סכומן בסוף השנה קטן ב-1.4 מיליון ל"י מסכומן בסוף שנת 1956. צמצום היתרות במעבר במשך השנה היה במידה רבה תוצאת שיפור ויעול הסליקה בין המוסדות הבנקאיים שהונהגה על-ידי בנק ישראל בשנת 1956.¹

בסוף שנת 1957 הושלמו הסידורים לשיטה חדשה בסליקה הבינעירונית, המאפשרת סליקה מהירה של המחאות גם אם החיובים והזיכויים נעשים בחלקים שונים של הארץ, דבר העשוי לצמצם את היתרות במעבר. שיטה זו נכנסה לתוקפה רק בראשית 1958 (ראה פרק י"ט, פעולות בנק ישראל).

7. אשראי לממשלה

הרמה הממוצעת של אשראי, שמערכת המוסדות הבנקאיים נתנה לממשלה, עלתה בשנת 1957 ב-79 מיליון ל"י על הרמה הממוצעת בשנת 1956. הרמה הממוצעת הגבוהה נבעה בחלקה מהעלייה הגדולה באשראי, שחלה בחודשים האחרונים של שנת 1956 עקב מבצע סיני. בסוף שנת 1957 היה חוב הממשלה גבוה ב-53.8 מיליון ל"י מהחוב בסוף שנת 1956, בעוד שבמשך שנת 1956 גדל חוב הממשלה למערכת המוסדות הבנקאיים ב-63.3 מיליון ל"י.

¹ ראה דין וחשבון של בנק ישראל לשנת 1956, עמ' 266.

חוב הממשלה למערכת המוסדות הבנקאיים, 1953-1957

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	בנק ישראל					מוסדות בנקאיים			סך כל חוב הממשלה
	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	
1953 *	—	133.5 **	—	133.5 **	12.0	33.8	7.9	37.9	171.4
1954	10.4	122.6	-0.5	133.5	9.5	25.4	15.6	19.3	152.8
1955	32.5	138.5	-0.1	171.1	17.1	22.6	10.9	28.8	199.9
1956	89.3	155.7	8.3	236.7	12.5	32.4	18.4	26.5	263.2
1957	68.6	217.8	15.1	271.3	28.5	32.7	15.5	45.7	317.0
1957 ינואר	93.4	155.6	8.0	241.0	11.8	33.6	17.8	27.6	268.6
פברואר	103.2	155.4	8.4	250.2	12.1	31.4	14.6	28.9	279.1
מארס	17.7	219.0	6.8	229.9	36.2	31.7	14.0	53.9	283.8
אפריל	32.7	217.7	8.7	241.7	23.7	31.5	14.4	40.8	282.5
מאי	32.8	219.5	10.3	242.0	24.5	31.2	13.9	41.8	283.8
יוני	48.4	219.2	10.7	256.9	23.8	31.2	13.4	41.6	298.5
יולי	42.5	219.0	10.6	250.9	22.8	31.3	13.6	40.5	291.4
אוגוסט	41.3	218.8	11.9	248.2	22.8	31.2	14.7	39.3	287.5
ספטמבר	47.6	218.8	12.8	253.6	21.5	31.3	14.3	38.5	292.1
אוקטובר	59.1	218.2	13.4	263.9	22.5	32.5	14.1	40.9	304.8
נובמבר	65.6	217.8	15.1	268.3	26.9	32.2	13.7	45.4	313.7
דצמבר	68.6	217.8	15.1	271.3	28.5	32.7	15.5	45.7	317.0

* ראה הערה * ללוח י"ד 5.

** שטרי אוצר ושטרי מקרקעין במחלקת ההוצאה של בנק לאומי לישראל בע"מ.
הערה כללית:

בנק ישראל.

אשראי שוטף (נטו): מקדמות לממשלה, מקדמות לממשלה במטבע חוץ, חשבונות ממשלה אחרים, פקדונות במוסדות בנקאיים. בניכוי: פקדונות הממשלה, פקדונות הממשלה במטבע חוץ, פקדונות מוסדות ממשלתיים, פקדונות מוסדות כספיים בינלאומיים, פקדונות מוסדות אחרים.

אשראי לזמן ארוך וניירות ערך: שטרי אוצר, שטרי מקרקעין, ניירות ערך ממשלתיים, שטרי התחייבות של הממשלה לכיסוי המעלות במחזור.

חשבונות הון: הון הבנק, קרן מילואים, חשבונות אחרים (התחייבויות), בניכוי: שטרי התחייבות של הממשלה לפירעון הון הבנק, חשבונות אחרים (נכסים).

מוסדות בנקאיים

אשראי שוטף (נטו): הלוואות לממשלה, הלוואות לרכישת מלוות ממשלתיים, בניכוי: חשבונות עובר ושב של הממשלה, פקדונות ממשלה הנובעים ממכירת מלוות ממשלתיים.

אשראי לזמן ארוך וניירות ערך: מלוות ממשלתיים 3%; ניירות ערך אחרים של הממשלה.

פקדונות הקשורים במתן אשראי לציבור (נטו): פקדונות הממשלה לזמנים קצובים ופקדונות למטרות מיוחדות, פקדונות הממשלה למתן הלוואות בתקציב הפיתוח, בניכוי: הלוואות מתוך פקדונות הממשלה.

המקור: בנק ישראל.

בעוד שבשנת 1956 הורחב האשראי לממשלה רק על-ידי בנק ישראל, הרי בשנת 1957, כשליש מהרחבת האשראי נעשתה על-ידי מוסדות בנקאיים¹ אשר הגדילו את האשראי השוטף לממשלה ב-16 מיליון ל"י, ואילו באותה תקופה פחתה במוסדות הבנקאיים גם יתרת פקדונות הממשלה נטו (בניכוי הלוואות שניתנו מתוך פקדונות אלו) ב-3 מיליון ל"י. חוב הממשלה למוסדות הבנקאיים גדל בעיקר בחודש מארס, כאשר הממשלה הקטינה חלק מחובותיה לבנק ישראל. מרבית ההרחבה של חוב הממשלה למערכת המוסדות הבנקאיים חלה ברבע הראשון ובשליש האחרון של השנה (ראה גם פרק י"ז, הפעולות הכספיות של הממשלה).

בחוב הממשלה לבנק ישראל באשראי שוטף, חלה הפחתה לעומת גידול של אשראי לזמן ארוך, מכיוון שבמארס 1957 הוצא חוק "מקדמת ביטחון", אשר הפך 65 מיליון ל"י מהחוב השוטף למקדמת ביטחון לזמן ארוך, שתיפרע תוך 15 שנה. במשך השנה גדל ההון הנפרע של בנק ישראל ולכן פחת חוב הממשלה החייבת בפירעון ההון.

יחד עם זאת יש לזכור, כי במשך השנה הוציאה הממשלה 44 מיליון ל"י לרכישת מטבע חוץ לביצוע תשלומים בחו"ל ולפיכך מתבטא חלק מהגדלת חוב הממשלה למערכת המוסדות הבנקאיים לא בעלייה של אמצעי התשלום, אלא בצמצום יתרות מטבע החוץ בסכום זה.

8. אשראי לציבור

הרמה הממוצעת של האשראי הבנקאי לציבור, במטבע ישראלי ובמטבע חוץ, היתה בשנת 1957 גבוהה ב-44.1 מיליון ל"י מהרמה הממוצעת בשנת 1956. בין סוף שנת 1956 לסוף שנת 1957 עלה האשראי הבנקאי לציבור ב-58.8 מיליון ל"י או ב-20 אחוז בקירוב, בהשוואה לעלייה של 17 אחוזים במשך שנת 1956, של 10.5 אחוזים במשך שנת 1955 ושל 13 אחוזים במשך שנת 1954. מהאשראי הנוסף בשנת 1957, ניתנו על-ידי מאמצעי בנק ישראל בצורה של נכיון משנה, ו-42.3 מיליון ל"י ניתנו על-ידי המוסדות הבנקאיים.

הרחבת האשראי הבנקאי לציבור חלה בכל חודשי השנה, פרט לחודש פברואר. בשליש הראשון של השנה היה שיעור העלייה הממוצע 0.8 אחוזים לחודש, בעוד שבשליש השני של השנה עלה שיעור הגידול הממוצע עד ל-1.7 אחוזים לחודש ובשליש האחרון הגיע לשיעור ממוצע של 2.1 אחוזים לחודש. הבדלים אלה בשיעור הגידול נובעים בעיקר מכך, שבנק ישראל צמצם את יתרת השטרות שנוכו בחלקה הראשון של השנה וחזר והגדילם בחלקה השני. הרחבת האשראי מאמצעי המוסדות הבנקאיים היתה בקצב אחיד במשך כל השנה.

נוסף על האשראי הבנקאי, ניתן לציבור באמצעות המוסדות הבנקאיים אשראי מאמצעי הממשלה. לאשראי זה אין השפעה ישירה על סכום אמצעי התשלום, שכן לעומת אשראי זה מחזיקים המוסדות הבנקאיים פקדונות ממשלה חסומים.

סכום האשראי לזמן קצר הניתן כנגד פקדונות ממשלה מיוחדים² ליבואנים (במסגרת השילומים והמענק), לחייבים במסים ולרוכשי איגרות חוב של מלוות ממשלתיים, עלה בשנת 1957

¹ עיקר האשראי, שהממשלה קיבלה מהמוסדות הבנקאיים נובע מכך שבנקים בחוץ-לארץ הלכו למוסדות בנקאיים בארץ 17.1 מיליון ל"י במטבע חוץ, בביטחון ההכנסות המיועדות מן השילומים, לשם מתן הלוואות לממשלה.

² ראה הסבר לסוג זה של אשראי בדין-וחשבון של בנק ישראל לשנת 1956, עמ' 290.

ב-13.3 מיליון ל"י והאשראי מתוך פקדונות ממשלה למתן הלוואות, שהוא בעיקרו אשראי לזמן ארוך מתקציב הפיתוח, הורחב ב-27.8 מיליון ל"י. בסך הכל קיבל הציבור במשך השנה הנסקרת באמצעות מערכת המוסדות הבנקאיים 100 מיליון ל"י.

זהו רק חלק מהאשראי שממנו נהנה הציבור. אשראי לזמן ארוך ניתן על-ידי הממשלה לציבור מתקציב הפיתוח, גם שלא דרך המוסדות הבנקאיים, אם באופן ישיר ואם באמצעות מוסדות כספיים אחרים. כמו-כן נותנת הסוכנות היהודית אשראי ישיר לחקלאות. כן הולכות ומתפתחות חברות מימון פרטיות והולך וגדל האשראי הניתן על-ידי ספקים.

(א) נכיון-משנה של בנק ישראל

הרמה הממוצעת של סכום השטרות שנוכו על-ידי בנק ישראל, בכלל זה שטרות שנוכו במטבע חוץ, היתה גבוהה בשנת 1957 ב-9.4 מיליון ל"י מהרמה הממוצעת בשנת 1956. הרחבת האשראי על-ידי בנק ישראל לא נעשתה בקצב שווה. בתקופה שבין ינואר למאי ירד סכום השטרות שנוכו ב-11.5 מיליון ל"י ורק בחודש ספטמבר חזר סכומם לרמה של סוף 1956 ומאז ועד סוף השנה הוסיף ועלה ב-16 מיליון ל"י. בעיקר ניתן אשראי זה למוסדות הלאומיים ולחברות שנוקקו לאשראי בהיקף גדול למימון יבוא חומרי גלם ודלק וכן נכיון שטרות שקיבלו יצואנים מלקוחות בחוץ לארץ. בין סוף 1956 לסוף 1957 גדלה יתרת השטרות שנוכו ב-16.5 מיליון ל"י בהשוואה לעלייה של 19.4 מיליון ל"י במשך שנת 1956.

(ב) אשראי מאמצעי המוסדות הבנקאיים

הרמה הממוצעת של האשראי שניתן לציבור מאמצעי המוסדות הבנקאיים, היתה בשנת 1957 גבוהה ב-34.7 מיליון ל"י מהרמה הממוצעת בשנת 1956. היקף האשראי עלה בהתמדה במשך כל החודשים של שנת 1957, פרט לחודשים אפריל ודצמבר. כיוון שבדצמבר 1956 צמצמו המוסדות הבנקאיים את האשראי בסכום גדול במיוחד והיקף האשראי בחודש זה היה נמוך ביותר, הרי שהרחבת האשראי לציבור מאמצעי המוסדות הבנקאיים בין סוף 1956 לסוף 1957, היתה גדולה יותר מעליית הרמה הממוצעת והגיעה ל-42.3 מיליון ל"י או ל-16 אחוזים — שיעור גבוה בהרבה מאשר העלייה במשך השנים 1954 עד 1956.

מדיניות ההסדר הכמותי של האשראי על-ידי בנק ישראל, בוצעה עד שנת 1956 בעיקר באמצעות הוראות נפח האשראי. לפי הוראות אלו לא היה המוסד הבנקאי רשאי לתת אשראי מעל לאשראי שניתן על ידו בתאריך מסוים אלא רק במקרים מיוחדים, באישור בנק ישראל. בשנת 1957 עבר בנק ישראל לשים דגש יתר על הוראות הנוגעות למוסדות בנקאיים הורשו עוד בסוף שנת 1956 להרחיב את האשראי מעבר לנפח שנקבע להם, אם שיעור הנוגילות שלהם עלה על 50 אחוז. אולם במאי 1957 הורד שיעור זה ל-45 אחוזים ובחודש ספטמבר ל-40 אחוזים. אולם אשראי נוסף זה ניתן רק לפי אישורים של בנק ישראל ורק למטרות בעלות עדיפות גבוהה מבחינת המשק הלאומי. מכיוון שבמשך השנה הורחב במידה ניכרת האשראי של בנק ישראל לממשלה, ובציבור היתה נטייה של מעבר ממזומנים לפקדונות בכלל, ולפקדונות לזמנים קצובים בפרט, הרי שלמוסדות הבנקאיים נוספו סכומים גדולים של נכסים נזילים שאפשרו הרחבה ניכרת של אשראי.

אשראי לציבור באמצעות מערכת המוסדות הבנקאיים, 1953-1957

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	מאמצעי בנק ישראל	מאמצעי מוסדות בנקאיים	סך כל האשראי הבנקאי (1)+(2)	כנגד פקדונות הממשלה	מפקדונות הממשלה למתן הלוואות	סך כל האשראי לציבור (3)+(4)+(5)
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1953 *	—	204.5	204.5	7.0	47.7	259.2
1954	—	231.4	231.4	22.8	69.3	323.5
1955	15.7	240.1	255.8	38.6	104.3	398.7
1956	35.1	264.1	299.2	46.8	134.1	480.1
1957	51.6	306.4	358.0	60.1	161.9	580.0
1957 ינואר	32.7	271.2	303.9	48.5	136.5	488.9
פברואר	26.1	271.4	297.5	51.6	140.8	489.9
מארס	22.4	284.7	307.1	59.5	143.8	510.4
אפריל	24.0	284.4	308.4	58.9	145.7	513.0
מאי	23.6	291.0	314.6	57.4	147.7	519.7
יוני	25.4	292.9	318.3	57.9	148.5	524.7
יולי	24.4	295.8	320.2	57.9	149.7	527.8
אוגוסט	28.2	301.5	329.7	58.0	149.3	537.0
ספטמבר	35.6	302.5	338.1	59.2	151.9	549.2
אוקטובר	37.7	305.3	343.0	56.0	155.3	554.3
נובמבר	47.9	307.7	355.6	55.5	157.9	569.0
דצמבר	51.6	306.4	358.0	60.1	161.9	580.0

* ראה הערה • ללוח י"ד-5.
המסור: בנק ישראל.

(ג) אשראי לציבור מפקדונות הממשלה

האשראי לזמן קצר, הניתן על-ידי מוסדות בנקאיים כנגד פקדונות הממשלה לחייבים במסים, ליבואנים במסגרת השילומים והמענק האמריקאי ולרוכשי איגרות-חוב של מלוות ממשלתיים — הורחב בשנת 1957 ב-13.3 מיליון ל"י, או ב-28.4 אחוזים. גם סוג זה של אשראי הורחב בשנת 1957 יותר מאשר בשנים שקדמו לה.

עיקר האשראי הנוסף, בסכום של 9.5 מיליון ל"י, ניתן ללקוחות החייבים בתשלומים לממשלה בקשר ליבוא במסגרת השילומים והמענק. גידול החוב של חייבים במס הכנסה, מכס ומס קניות,

אשר תשלומיהם נדחו, היה 6.5 מיליון ל"י ואילו סכום ההלוואות שניתנו לרוכשי איגרות-חוב של מלוות ממשלתיים בתשלומים לשיעורין, פחת ב-2.7 מיליון ל"י.

האשראי מתקציב הפיתוח, הניתן באמצעות המוסדות הבנקאיים, שהוא בעיקרו אשראי לזמן ארוך למימון השקעות, עלה ב-27.8 מיליון ל"י, שהם 20.7 אחוזים, שיעור הנמוך במידה ניכרת משיעור העלייה בשנים 1954-1956.

(ד) ייעוד האשראי

חלוקת האשראי מאמצעי המוסדות הבנקאיים בין ענפי המשק בסוף שנת 1957, לא היתה שונה בהרבה מחלוקתו בסוף שנת 1956. חלקה של התעשייה ירד מ-26 ל-25.2 אחוזים וחלקה של החקלאות מ-28.2 ל-26.6 אחוזים. לעומת זאת, עלה חלק האשראי של שירותים ממלכתיים וציבוריים ושל המוסדות המיישבים.

מתוך האשראי שנותנים המוסדות הבנקאיים מאמצעיהם הם, ללא צורך באישורים מבנק ישראל, קיבלה החקלאות גם בשנת 1957 כ-17 אחוזים והתעשייה כ-30 אחוז. מתוך האשראי הניתן לפי שחרורים מנוילות קיבלה החקלאות 66 אחוזים לעומת 71 אחוזים בסוף שנת 1956, והתעשייה 12 אחוזים לעומת 10 אחוזים בסוף שנת 1956. כיוון שחלק הארי של האשראי הניתן לפי שחרורים מנוילות היה מיועד לחקלאות ורק חלק קטן לתעשייה, הרי בסופו של דבר היה חלקה של החקלאות באשראי המוסדות הבנקאיים שווה לחלקה של התעשייה — 26 אחוזים. השחרורים מנוילות הגדילו נוסף לחקלאות גם את חלקם של המוסדות המיישבים מ-1.4 ל-1.9 אחוזים. חלקם של שאר הענפים פחת במידה מועטת או שלא השתנה כלל.

מתוך נכיון המשנה של בנק ישראל ניתנו 40 אחוז לחברות ציבוריות, לעומת 28 אחוזים בסוף שנת 1956. רובו של אשראי זה ניתן לחברות ממשלתיות, כגון: חברת הדלק, אשר הגדילה את המלאי שלה וחברת השילומים, אשר נזקקה למימון ביניים בהיקף גדול. סכום השטרות שנוכו לחקלאות ולתעשייה לא השתנה כמעט במשך שנת 1957.

(ה) שער הריבית

ב-1 במאָרס 1957 נכנס לתוקפו חוק הריבית תשי"ז-1957 ופג תוקפו של חוק הריבית העותומאני, שקבע ריבית דביטורית מכסימלית של 9 אחוזים על הלוואות.

על פי חוק הריבית החדש רשאי שר האוצר, לאחר התייעצות עם נגיד בנק ישראל ובאישור ועדת הכספים של הכנסת, לקבוע בצו את שיעור הריבית המכסימלי שמלווה רשאי לקבל מלווה. שלא כחוק הריבית העותומאני, שהיה קיים קודם לכן, הוגדר מושג הריבית, ככולל את "העמילות ותשלומים אחרים הניתנים בקשר למלווה". החוק החדש חל על כל המלווים והלווים במשק, והוא נותן אפשרות להטיל עונשים על מפירי החוק.

על פי חוק זה הוציא שר האוצר ב-1 במאָרס את צו הריבית (קביעת שיעור הריבית המכסימלי, תשי"ז-1957), אשר קבע שער ריבית מכסימלי של 11 אחוזים להלוואות רגילות, של 10 אחוזים להלוואות למטרה חקלאית ותעשייתית ושל 6½ אחוזים להלוואות צמודות לשער הדולר או למדד המחירים לצרכן.

לוח י"ד-10
האשראי הבנקאי * לפי ענף הייעוד והמקור, 1956-1957

(סוף התקופה)

סך כל האשראי הבנקאי		מאמצעי בנק ישראל		מאמצעי מוסדות בנקאיים						ייעוד האשראי
				סך הכל		לפי שחרורים מנוילות		במסגרת הנוילות		
1957	1956	1957	1956	1957	1956	1957	1956	1957	1956	
מיליוני ל"י										
102.3	85.3	10.6	8.9	91.7	76.4	43.8	35.7	47.9	40.7	חקלאות
107.9	92.8	14.2	14.4	93.7	78.4	7.9	5.0	85.8	73.4	תעשייה
27.4	21.4	0.7	—	26.7	21.4	2.8	2.4	23.9	19.0	בנייה
44.0	36.7	0.6	0.8	43.4	35.9	0.4	0.2	43.0	35.7	מסחר
6.0	4.5	—	—	6.0	4.5	1.3	2.4	4.7	2.1	רשויות מקומיות
27.3	13.3	20.8	9.9	6.5	3.4	2.0	0.3	4.5	3.1	שירותים ציבוריים
9.3	10.5	—	—	9.3	10.5	2.3	1.8	7.0	8.7	מוסדות אשראי וכספים
11.0	3.1	4.4	0.8	6.6	2.3	2.6	1.2	4.0	1.1	מוסדות מיישבים
17.1	16.1	0.3	0.3	16.8	15.8	1.6	0.6	15.2	15.2	שירותים
52.9	44.9	—	—	52.9	44.9	1.3	0.9	51.6	44.0	שונות
405.2	328.6	51.6	35.1	353.6	293.5	66.0	50.5	287.6	243.0	סך הכל
אחוזים										
25.2	26.0	20.5	25.4	25.9	26.0	66.4	70.7	16.7	16.7	חקלאות
26.6	28.2	27.5	41.0	26.5	26.7	12.0	9.9	29.8	30.2	תעשייה
6.8	6.5	1.4	—	7.5	7.3	4.2	4.7	8.3	7.8	בנייה
10.9	11.2	1.2	2.3	12.3	12.2	0.6	0.4	15.0	14.7	מסחר
1.5	1.4	—	—	1.7	1.5	2.0	4.7	1.6	0.9	רשויות מקומיות
6.7	4.0	40.3	28.2	1.8	1.2	3.0	0.6	1.6	1.3	שירותים ציבוריים
2.3	3.2	—	—	2.6	3.6	3.5	3.6	2.4	3.6	מוסדות אשראי וכספים
2.7	0.9	8.5	2.3	1.9	0.8	3.9	2.4	1.4	0.5	מוסדות מיישבים
4.2	4.9	0.6	0.8	4.8	5.4	2.4	1.2	5.3	6.2	שירותים
13.1	13.7	—	—	15.0	15.3	2.0	1.8	17.9	18.1	שונות
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל

דיונים רבים בממשלה ובוועדת הכספים של הכנסת קדמו לחקיקת חוק הריבית וכן לקביעת הצו. החוק מושתת על ההנחה, כי בתנאי הביקוש הרב לאשראי, להון חוזר ולהשקעות, יש צורך להגביל את הגובה המכסימלי של הריבית הדביטורית בדרך חוקית. מכיוון שבתנאים חופשיים היה נקבע שער ריבית גבוה מן הרצוי להתפתחות המשק.

החוק הביא להורדת שער הריבית במספר מוסדות כספיים ובנקאיים, אשר נהגו לקחת ריבית ועמילות בשיעורים גבוהים יותר, שהגיעו לעתים ל-18 אחוזים ויותר. אולם, כיוון שחלק הארי של האשראי הבנקאי ניתן על-ידי מוסדות בנקאיים, אשר שער הריבית הדביטורית בהם כמעט ולא עלה על 9 אחוזים, יש להניח ששער הריבית הממוצע במערכת המוסדות הבנקאיים נשאר כמעט ללא שינוי.

בעקבות הוצאת צו הריבית נעשו מספר התאמות נוספות בשערי הריבית במערכת המוסדות הבנקאיים ונקבעה ריבית של 9 אחוזים על הלוואות הניתנות לפי אישורים של בנק ישראל. שער נכיון המשנה של בנק ישראל הורד עם הוצאת חוק הריבית מ- $8\frac{1}{2}$ אחוזים ל-8 אחוזים לגבי שטרות שנוכו במטבע ישראלי. בנק ישראל גבה מהמוסדות הבנקאיים ריבית בשיעור של $5\frac{1}{2}$ אחוזים במקום 6 אחוזים, והללו הוסיפו לכך עמלה של $2\frac{1}{2}$ אחוזים כבעבר. הריבית על שטרות שנוכו במטבע חוץ נשארה ללא שינוי — הלקוח שילם ריבית בשיעור של 5 אחוזים; בנק ישראל גבה 3 אחוזים והמוסדות הבנקאיים הוסיפו עמלה של 2 אחוזים.

שער הריבית על הלוואות הממשלה מתקציב הפיתוח, הניתנות ברובן לזמן ארוך, היה בשנת 1957 $3\frac{1}{2}$ עד $7\frac{1}{2}$ אחוזים. הלוואות אלה צמודות, עד לשיעור של 70 אחוז מסכום ההלוואה, לשער הדולר או למדד המחירים לצרכן, לפי בחירת הלקוח. עד סוף 1957 בחרו רוב הלווים להצמיד את ההלוואות לשער הדולר. גם הריבית על איגרות-החוב הממשלתיות או בערבות הממשלה, שהוצאו בשנת 1957 ושגם הן צמודות לשער הדולר או למדד המחירים לצרכן, היתה 6 עד $6\frac{1}{2}$ אחוזים, כפי שהיתה על איגרות-החוב מסוג זה שהוצאו בשנת 1956.

מחוץ למערכת המוסדות הבנקאיים נעשו גם בשנת 1957 עסקות אשראי בשערי ריבית גבוהים מהמותר לפי החוק. הריבית על שטרות של מוסדות ציבוריים, שהשוק ראה בהם סיכון מועט, היתה ברוב חודשי השנה 15 עד 18 אחוזים. הריבית על שטרות של לוויים קטנים נעה בתחום של 24 עד 30 אחוז, בגלל הסיכון הרב שבהלוואות מסוג זה.

רוב המוסדות הבנקאיים העלו את שיעורי הריבית הקרדיטורית עוד בחלקה השני של שנת 1956 ובשנה הנסקרת כמעט שלא חל בהם שינוי, והם הגיעו עד ל-6 אחוזים בהתאם לסוג הפיקדון, תקופת הפיקדון ותנאי המשיכה.

9. מכנה הנכסים וההתחייבויות של המוסדות הבנקאיים

בשנת 1957 חל גידול בהיקף הפעולות של המוסדות הבנקאיים. המתבטא בגידול סך כל הנכסים וההתחייבויות שלהם, ב-174 מיליון ל"י או ב-17.7 אחוזים. 25 מיליון ל"י מהגידול חל בחשבונות מקבילים, המופיעים בשני צדי המאזן, שהם ערבויות וחשבונות הדדיים בין המוסדות הבנקאיים. הגידול בשאר הנכסים וההתחייבויות מסתכם ב-150 מיליון ל"י בקירוב או ביותר מ-20 אחוז (ראה לוח י"ד-11).

הנכסים וההתחייבויות של המוסדות הבנקאיים, 1955-1957

אחוזים			מיליוני ל"י			הנכסים וההתחייבויות
1957	1956	1955	1957	1956	1955	
נכסים						
20.1	18.9	15.8	174.8	136.0	97.9	מזומנים ויתרות בבנק ישראל
35.2	36.7	38.8	306.4	264.1	240.1	הלוואות לציבור
3.4	1.9	3.3	29.7	13.9	20.2	הלוואות לממשלה
25.6	25.2	23.1	222.0	180.9	142.9	הלוואות לציבור מפקדונות הממשלה
6.3	6.7	8.9	54.6	48.5	54.8	נכסים במטבע חוץ
5.8	6.5	5.1	50.0	46.8	31.6	ניירות ערך
1.6	1.5	1.2	13.8	10.9	7.7	נכסי דלא נידי
2.0	2.6	3.8	17.1	18.5	23.4	יתרות (נטו) במוסדות בנקאיים *
100.0	100.0	100.0	868.4	719.6	618.6	סך הכל
התחייבויות						
39.8	40.2	40.0	345.3	289.0	247.2	פקדונות עובר ושב
22.1	21.3	21.5	191.7	153.1	133.2	פקדונות אחרים במטבע ישראלי
4.0	2.9	5.3	34.9	20.8	33.1	התחייבויות במטבע חוץ
27.4	27.9	25.4	238.6	200.6	156.8	פקדונות הממשלה **
4.6	5.1	5.2	39.9	37.0	32.0	הון עצמי
2.1	2.6	2.6	18.0	19.1	16.3	חשבונות אחרים (נטו)
100.0	100.0	100.0	868.4	719.6	618.6	סך הכל
חשבונות מקבילים						
			29.9	37.9	38.8	יתרות של בנקים ובעבור בנקים
						התחייבויות לקוחות
			195.1	182.5	157.9	וערבויות לחשבון לקוחות
			63.0	42.5	29.0	חשבונות אחרים
			288.0	262.9	225.7	סך הכל
			1,156.4	982.5	844.3	סך הכל כללי

* חשבונות כמעבר.

** כולל פקדונות הממשלה למחן הלוואות לציבור.

המסור: בנק ישראל.

בכל סעיפי הנכסים וההתחייבויות חל גידול במשך השנה, פרט ליתרות במעבר וחשבונות אחרים. הגידול המוחלט הרב ביותר חל, כמובן, בסעיפים הגדולים כמו מזומנים ויתרות בבנק ישראל, הלוואות בצד הנכסים ופקדונות בצד ההתחייבויות. כיוון ששיעור הגידול לא היה שווה בכל הסעיפים, חלו שינויים במשקלם היחסי של הסעיפים השונים.

מבין נכסי המוסדות הבנקאיים חלה עלייה בחלקם של המזומנים והיתרות המוחזקות בבנק ישראל. בנק ישראל משלם למוסדות הבנקאיים ריבית בשיעור של 2 אחוזים על 75 אחוזים מיתרות המינימום שהם חייבים להחזיק, $2\frac{1}{2}$ אחוזים על יתרות עודפות ו-3 עד 4 אחוזים על פקדונות לזמנים קצובים, בהתאם לאורך תקופת הפיקדון. לעומת עליית חלקן של היתרות בבנק ישראל, חלה ירידת־מה ביתרות נטו המוחזקות במוסדות בנקאיים אחרים (חשבונות במעבר) ובנכסים במטבע חוץ, הכוללים שטרי בנקים ומעות זרות. יתרות בבנקים בחו"ל וניירות ערך זרים. כמו־כן חלה ירידה בחלקם של ניירות ערך מקומיים — ממשלתיים ופרטיים — בסך כל הנכסים של המוסדות הבנקאיים. חלקן של ההלוואות מסך כל הנכסים של המוסדות הבנקאיים לא השתנה, אולם משקלן של ההלוואות לממשלה עלה יחסית להלוואות אחרות.

בהתחייבויות המוסדות הבנקאיים ניכרת עלייה בחלקם של פקדונות הציבור לזמן קצוב ופקדונות אחרים, שאינם פקדונות עובר ושב, וכן בהתחייבויות לחוץ לארץ שחלקן עלה, למרות שחלקם של הנכסים בחוץ לארץ ירד. כתוצאה מהגידול המהיר בשאר הסעיפים, ניכרת ירידת מה בחלקם של ההון העצמי, של פקדונות עובר ושב ושל פקדונות הממשלה.

בסיכום מבנה הנכסים וההתחייבויות של המוסדות הבנקאיים נראה, שחלה הרעת מה במצב מטבע החוץ שלהם, שכן שיעור הגידול בסכום ההתחייבויות במטבע חוץ עלה על שיעור הגידול בסכום הנכסים במטבע חוץ. לעומת זאת, עלה במטבע ישראלי שיעור הנזילות של המוסדות הבנקאיים, היות ושיעור הגידול במזומנים וביתרות בבנק ישראל עלה על שיעור הגידול בפקדונות, ובעיקר בפקדונות עובר ושב.

10. נזילות המוסדות הבנקאיים

(א) נזילות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי

סכום הפקדונות החייבים בנזילות עלה בשנת 1957 ב־61.9 מיליון ל"י או ב־18.6 אחוזים. סכום הנכסים הנזילים במטבע ישראלי: מזומנים בקופות, יתרות בבנק ישראל ויתרות במעבר בין המוסדות הבנקאיים¹ — עלה בתקופה זו ב־25.3 מיליון ל"י, שגם הם מהווים עלייה של 18.6 אחוזים. כיוון ששני הסכומים עלו בשיעור שווה, לא חל שינוי בשיעור הנזילות והוא היה בסוף שתי השנים 40.9 אחוזים (ראה לוח י"ד-12).

בחודשים מארס, יולי ואוקטובר חלה ירידה בסכום הנכסים הנזילים ובשיעורי הנזילות.

¹ הוראות הנזילות מגדירות כנכסים נזילים את כל היתרות המוחזקות במוסדות בנקאיים אחרים. אולם, אם כי יתרות אלה הן נכס נזיל לגבי הבנק הבודד, אין הם נכס נזיל לגבי מערכת המוסדות הבנקאיים כולה, היות וכל נכס מסוג זה של מוסד בנקאי אחד מהווה בעת ובעונה אחת התחייבות של מוסד בנקאי אחר, החייב להחזיק לעומתו בנזילות של 100 אחוז. בדיון על מצב הנזילות של המוסדות הבנקאיים בכללם הוצאו, לפיכך, פקדונות מוסדות בנקאיים מצד הנכסים ומצד ההתחייבויות כאחד.

הנזילות של המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי, 1955-1957

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	יתרות נזילות בבנק ישראל			מזומנים בקופות הבנקים	יתרות במעבר בין המוסדות הבנקאיים	סך כל הנכסים הנזילים (3) + (4) + (5)	פקדונות חייבים בנזילות במטבע ישראלי	שיעור הנזילות (6), 100 (7)
	יתרות חובה	יתרות עודפות	סך הכל (1) + (2)					
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1955	43.1	38.6	81.7	11.1	26.1	118.9	300.2	39.6
1956	47.1	59.4	106.5	11.6	17.9	136.0	332.3	40.9
1957	57.8	72.3	130.1	11.9	19.3	161.3	394.2	40.9
1957 ינואר	49.6	61.3	110.9	11.3	15.2	137.4	343.9	40.0
פברואר	51.3	60.7	112.0	12.1	17.9	142.0	349.3	40.7
מארס	52.7	54.0	106.7	12.7	20.3	139.7	355.2	39.3
אפריל	53.0	63.4	116.4	13.5	19.9	149.8	368.6	40.6
מאי	55.0	64.3	119.3	11.7	18.3	149.3	375.9	39.7
יוני	56.1	65.2	121.3	12.6	22.8	156.7	380.3	41.2
יולי	57.7	58.4	116.1	12.9	19.4	148.4	384.0	38.6
אוגוסט	56.9	70.5	127.4	13.0	19.8	160.2	386.4	41.5
ספטמבר	57.9	63.5	121.4	14.5	28.5	164.4	392.5	41.9
אוקטובר	58.7	56.8	115.5	12.5	23.7	151.7	383.4	39.6
נובמבר	57.5	59.7	117.2	12.6	21.0	150.8	385.5	39.1
דצמבר	57.8	72.3	130.1	11.9	19.3	161.3	394.2	40.9

המסור: בנק ישראל.

במארס היה הגורם העיקרי לכך הקטנת סכום יתרות מטבע החוץ בבנק ישראל, וגם הקטנת מה באשראי שניתן על-ידו. ביולי פחת האשראי הניתן על-ידי בנק ישראל לממשלה. בסכום שעלה על הגידול ביתרות מטבע החוץ שבידי הבנק. בחודש אוקטובר פחת במידה ניכרת סכום יתרות מטבע החוץ בבנק ישראל וסכום הנכסים הנזילים שבידי המוסדות הבנקאיים פחת ב־8 מיליון ל"י, אולם שיעור הנזילות קטן רק במקצת. היות ובאותו חודש קטן סכום הפקדונות החייבים בנזילות. העלייה בסכום הנכסים הנזילים חלה רובה ככולה ביתרות המוחזקות בבנק ישראל. סכום היתרות המינימליות, שהמוסדות חייבים להחזיק בבנק ישראל, שהן 15 אחוזים מהפקדונות החייבים בנזילות, עלה ב־11 מיליון ל"י בערך, ואילו סכומם של עודפי היתרות עלה ב־13 מיליון ל"י בקירוב.

עיקר התוספת של נכסים נזילים למוסדות הבנקאיים באה מההרחבה המתמדת של האשראי של בנק ישראל, בעיקר בצורה של אשראי לממשלה ובמידה פחותה בצורה של נכיון שטרות (ראה לוח י"ד-13). גורם נוסף היתה העלייה בחלקם של הפקדונות בכלל אמצעי התשלום. כיוון שאמצעי התשלום גדלו, בתקופה הנסקרת, בסכום של 60 מיליון בקירוב, הרי אילו נשאר חלקם של המזומנים באמצעי התשלום במשך שנת 1957 כפי שהיה בסופה של שנת 1956, הווה אומר 44 אחוזים בקירוב — היה הציבור מושך מהמוסדות הבנקאיים נכסים נזילים בסכום של 26 מיליון ל"י בערך. למעשה, קטן במשך השנה חלקם של המזומנים באמצעי התשלום והגיע בסוף שנת 1957 ל-40 אחוז בלבד, וסכום המזומנים שבידי הציבור גדל בפחות מ-3 מיליון ל"י. אפשר לומר לכן, שמצד אחד הביא הגידול של אמצעי התשלום לגידול אוטומטי של המטבע במחזור, שפירושו הקטנת סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים ב-26 מיליון ל"י, אולם מצד שני, פעל הציבור פעולה מפצה על-ידי שהקטין את חלקם של המזומנים בסכום אמצעי התשלום, ולכן חזר והפקיד במוסדות הבנקאיים 23 מיליון ל"י — גורם שהגדיל את נכסיהם הנזילים של המוסדות הבנקאיים בסכום זה.

(ב) הוראות הנזילות

בחודש דצמבר 1957 הוציא בנק ישראל הוראות נזילות חדשות, ובוזז פג תוקפן של ההוראות הקודמות, שבמשך שבע שנים שונו מדי פעם והיו משום כך סבוכות וחסרות מסגרת אחידה. הוראות הנזילות החדשות מפרידות בין נזילות במטבע ישראלי ונזילות במטבע חוץ.

הנכסים הנזילים במטבע ישראלי הם :

1. פקדונות בבנק ישראל.
2. מטבע ישראלי ומטילי כסף וזהב.
3. פיקדון עובר ושב במוסד בנקאי בישראל.
4. שטרי אוצר.

הנכסים הנזילים במטבע חוץ הם :

1. מטבע חוץ.
2. פיקדון במטבע חוץ בבנק ישראל או במוסד בנקאי.
3. השקעות בניירות ערך זרים.
4. הלוואות במטבע חוץ שאושרו לצורך זה על-ידי נגיד בנק ישראל.

הפקדונות במטבע ישראלי החייבים בנזילות הם :

1. פקדונות מוסדות בנקאיים בשיעור של 100%.
2. פקדונות שהופקדו לתקופה שאינה עולה על 18 חודשים בשיעור של 58%.
3. פקדונות הממשלה או פקדונות מוסדות אחרים שאושרו לצורך זה, אשר הופקדו לשם מתן הלוואות, למעט יתרת ההלוואה שניתנה מתוך פקדונות אלה, בשיעור של 90%.

המוסדות הבנקאיים חייבים להחזיק בצורת פיקדון עובר ושב בבנק ישראל לפחות 15 אחוזים מסך כל הפקדונות במטבע ישראלי החייבים בנזילות. בדרך כלל מרשה בנק ישראל להפחית

לוח י"ד-13
יצירת נכסים נזילים, 1955-1957

(מיליוני ל"י)

(סוף התקופה)

התקופה	אשראי בנק ישראל					בניכוי :			נכסים נזילים (6)-(9)
	לציבור	לממשלה	למוסדות בנקאיים	מטבע חוץ נטו בבנק ישראל	יתרות במעבר בין המוסדות הבנקאיים	סך הכל (1)+(2)+(3)+(4)+(5)	המזומנים בידי הציבור	יתרות מוסדות בנקאיים בבנק ישראל שאינם נכסים נזילים *	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
1955	15.7	171.1	0.1	83.5	26.1	296.5	172.5	5.1	177.6
1956	35.1	236.7	—	92.4	17.9	382.1	228.3	17.9	246.2
1957	51.6	271.3	—	82.8	19.3	425.0	230.9	32.8	263.7
1957 ינואר	32.7	241.0	—	93.9	15.2	382.8	227.5	17.9	245.4
פברואר	26.1	250.2	—	99.3	17.9	393.5	229.1	22.5	251.6
מרס	22.4	229.9	23.0	95.6	20.3	391.2	227.4	24.1	251.5
אפריל	24.0	241.7	13.0	104.5	19.9	403.1	229.6	23.6	253.2
מאי	23.6	242.0	5.0	113.8	18.3	402.7	227.9	25.5	253.4
יוני	25.4	256.9	—	104.9	22.8	410.0	229.3	24.0	253.3
יולי	24.4	250.9	—	109.7	19.4	404.4	228.2	27.8	256.0
אוגוסט	28.2	248.2	—	116.9	19.8	413.1	228.5	24.4	252.9
ספטמבר	35.6	253.6	—	110.6	28.5	428.3	235.8	28.1	263.9
אוקטובר	37.7	263.9	—	91.9	23.7	417.2	234.8	30.7	265.5
נובמבר	47.9	268.3	—	82.6	21.0	419.8	237.0	32.1	269.1
דצמבר	51.6	271.3	—	82.8	19.3	425.0	230.9	32.8	263.7

* פקדונות שהופקדו בקשר לתוכניות חיסכון, פקדונות שהופקדו בקשר לאיגרות אשראי ופקדונות במטבע חוץ.

מהנכסים הנזילים, שמוסד בנקאי חייב להחזיק, סוגים מסוימים של הלוואות, בתנאי שסכומן של הלוואות אלה לא יעלה על 20 אחוז מסכום הפקדונות החייבים בנזילות של 58 אחוזים. פירוש הדבר הוא, למעשה, שעל-ידי שחרורים מנזילות יכול שיעור הנזילות הממוצע של המוסדות הבנקאיים לרדת עד ל-38 אחוזים.

על כל ההתחייבויות במטבע חוץ חייב המוסד הבנקאי להחזיק נכסים נזילים במטבע חוץ בשיעור של 100 אחוז. מוסד בנקאי, אשר הנכסים הנזילים שלו במטבע חוץ עולים על התחייבויותיו במטבע חוץ רשאי לבקש, שעודף זה במטבע חוץ ייחשב כנכס נזיל לגבי פקדונות במטבע ישראלי. במקרה זה הוא יצטרך להחזיק בנזילות בשיעור של 68 אחוזים במקום 58 אחוזים, על הפקדונות במטבע ישראלי, שהופקדו לתקופה שאינה עולה על 18 חודשים.

ההבדלים העיקריים בין הוראות הנזילות הקודמות¹ לבין ההוראות החדשות הם: חלה הפרדה בין נזילות במטבע ישראלי ובמטבע חוץ וכן הוחלפו שיעורי הנזילות המודרגים לפי סכום הפקדונות בתקופות מסוימות בשיעורי נזילות אחידים. שטרי ערך של מלווה ממשלתי 3% הוצאו ממסגרת הנכסים הנזילים, וכן נקבע שיעור נזילות של 100 אחוז על פקדונות של אגודות שיתופיות לאשראי, שהוא השיעור בו חייבים בפקדונות של בנקים, בעוד שקודם לכן היה שיעור הנזילות כנגד פקדונות של אגודות שיתופיות 60 אחוז בלבד.

בהוראות הללו אין משום שינוי ניכר בשיעור הנזילות, שהמוסדות יהיו חייבים לקיים, כיוון שהשיעורים שנקבעו מבוססים במידה רבה על השיעורים שהיו קיימים למעשה במחצית השנייה של 1957. כמו-כן, יש בשיעורי הנזילות החדשים כדי לעודד את המוסדות הבנקאיים להגדיל את סכום הפקדונות בעתיד, שכן הדבר יאפשר להם להרחיב את האשראי. עם זאת יש לזכור, שהוראות ייצוב נפח האשראי נשארו בתוקפן והן עשויות לשמש תריס בפני הרחבת יתר של האשראי ולכוון את תוספת האשראי למטרות בעלות עדיפות מבחינת המשק הלאומי.

11. התפתחות המוסדות הבנקאיים

כמוסדות בנקאיים נחשבים בישראל מוסדות, שהתחייבויותיהם כוללות פקדונות עובר ושב, הנמשכים על-ידי המחאות. על אלה נמנים בנקים מסחריים ואגודות שיתופיות לאשראי². בשנת 1957 בלטה בארץ מגמה של התמזגות מוסדות בנקאיים. אגודות שהיו מסונפות למרכז קופות מלווה — ברית פיקוח של הקואופרציה האשראית העובדת בישראל בע"מ, התמזגו עם בנק הפועלים בע"מ. אגודה אחת עם בנק לאומי לישראל בע"מ, ושתי אגודות התמזגו עם אגודות שיתופיות לאשראי אחרות. שתי האגודות: הלוואה וחסכון חקלאי הדר וקרן הלוואות של יוצאי בסרביה חדלו לפעול כמוסדות בנקאיים. הלוואה וחסכון כפר-סבא, אגודה הדדית בע"מ, שלא יכלה לעמוד בהתחייבויותיה כלפי המפקידים, נמצאת בפירוק. מספר האגודות השיתופיות פחת, כתוצאה מכך, מ-93 ל-59 ומספר משרדיהן פחת ב-66. בסך הכל עלה מספר משרדי הבנקים מ-202 ל-277. למוסדות הבנקאיים נוספו, איפוא, במשך השנה תשעה משרדים חדשים.

¹ תוארו בפירוט בדין-חשבון של בנק ישראל לשנת 1955, עמ' 180.

² ראה דין-חשבון של בנק ישראל לשנת 1955, עמ' 173.

המוסדות הבנקאיים וסניפיהם, 1954-1957

(סוף התקופה)

1957	1956	1955	1954	
				3 הבנקים הגדולים ו-3 בנקים הקשורים בהם
6	6	6	6	משרדים ראשיים
200	125	114	98	סניפים
206	131	120	104	סך הכל
				בנקים אחרים
21	21	19	18	משרדים ראשיים
50	50	42	37	סניפים
71	71	61	55	סך הכל
				אגודות שיתופיות לאשראי
59	93	94	93	משרדים ראשיים
47	79	74	64	סניפים
106	172	168	157	סך הכל
				כל המוסדות הבנקאיים
86	120	119	117	משרדים ראשיים
297	254	230	199	סניפים
383	374	349	316	סך הכל

מגמת ההתמזגות מקורה בשני מניעים שונים: (א) חברת העובדים החליטה למזג את קופות המלווה של העובדים עם בנק הפועלים. למעשה היה קיים ביניהם קשר הדוק גם קודם לכן. (ב) התברר שמספר אגודות שיתופיות לאשראי, בעיקר אגודות קטנות וחדשות יחסית, קשה להן להתבסס כמוסד בנקאי עצמאי ומצבן הוחמר עקב גידול ההוצאות של כל המוסדות הבנקאיים. בנקים גדולים, הנוקטים במדיניות של פתיחת סניפים חדשים, ביכרו לרכוש אגודות שיתופיות אלה ולקבל עלידי כך משרד מוכן וחוג לקוחות קיים. בנק ישראל סייע בכמה מקרים לאגודות שיתופיות קטנות שהתמזגו עם מוסדות בנקאיים אחרים.

מרבית עסקי הבנקאות בישראל, בשיעור של 65 אחוזים מהפקדונות ו-56 אחוזים מהאשראי, היו מרוכזים בסוף שנת 1957 בידי שלושה בנקים גדולים: בנק לאומי לישראל בע"מ, בנק דיסקונט לישראל בע"מ ובנק הפועלים והבנקים הקשורים אליהם. מלבד זאת מחזיקה חברת בת של בנק לאומי מחצית המניות של בנק איגוד לישראל בע"מ, ובנק איגוד מחזיק במרבית המניות

המזומנים והיתרות בבנק ישראל, האשראי והפקדונות לפי גודל המוסדות הבנקאיים, 1955-1957

(אחוזים)

סך הכל	האגודות השיתופיות לאשראי	הבנקים האחרים	3 הבנקים הגדולים ו-3 בנקים הקשורים בהם	
מזומנים ויתרות בבנק ישראל				
100	17	22	61	1955
100	13	17	70	1956
100	9	20	71	1957
הלוואות לציבור מאמצעי המוסדות הבנקאיים				
100	21	24	55	1955
100	20	30	50	1956
100	14	30	56	1957
הלוואות לציבור מפקדונות הממשלה				
100	13	40	47	1955
100	13	43	44	1956
100	9	44	47	1957
פקדונות עובר ושב				
100	21	21	58	1955
100	21	19	60	1956
100	15	20	65	1957
פקדונות אחרים				
100	23	13	64	1955
100	22	11	67	1956
100	13	14	73	1957

של בנק מרכזי קנדה-ישראל בע"מ. בנק דיסקונט מחזיק את מרבית המניות של בנק מרכנתיל לישראל בע"מ.

מידת הריכוז של עסקי הבנקאות גברה במשך השנה, הן עקב המיזוג של חלק מהאגודות עם מוסדות בנקאיים אחרים והן עקב גורמים אחרים. חלקם של שלושת הבנקים הגדולים וחברות הבת שלהם בנכסים הנזילים, באשראי ובפקדונות גדל, ואילו חלקן של האגודות השיתופיות פחת (ראה לוח י"ד-15).